

Henryk Kowalewicz

Rękopiśmienny kalendarz poznański z XV wieku

Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
Biblioteka 4/54, 35-53

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Henryk K o w a l e w i c z

REKOPISMIENNY KALENDARZ POZNAŃSKI Z XV WIEKU

Doniosłego znaczenia średniowiecznych kalendarzy diecezjalnych do badań historycznych nie potrzeba uzasadniać. Uczynili to już autorzy stosunkowo niedawno wydanej pracy, będącej próbą opracowania dawnej chronologii polskiej¹. To zespolone dzieło stało się niezbędną pomocą dla mediewistów pracujących nad różnymi dziedzinami polskiego średniowiecza. Można tu tylko przypomnieć, że średniowieczne kalendarze poszczególnych diecezji różniły się między sobą, przy czym różnice były niekiedy znaczne..Znajomość kalendarzy jest konieczna przy ustalaniu dat dziennych zarówno w dokumentach jak i w kodeksach, w których skrypcy często zapisywali datę ukończenia przepisywania dzieła lub jego części; niejednokrotnie też pomaga przy stwierdzeniu pochodzenia kodeksu i określeniu miejsca jego powstania.

Kiedy Grotefend przygotowywał swoje wielkie dzieło z zakresu średniowiecznej chronologii², zapowiedział w nim wydanie kalendarza poznańskiego w terminie późniejszym³, co jednak już nie nastąpiło. Przyczyną opuszczenia Poznania przez Grotefenda był całkowity brak rękopiśmiennych ksiąg liturgicznych poznańskiej diecezji, które mogłyby zawierać kalendarze. Rękopiśmiennych kalendarzy poznańskich nie uda-

ło się także odnaleźć wydawcom polskich kalendarzy w "Chronologii polskiej"⁴. Nie znalazł ich też Józef Nowacki, który w swym dziele o historii poznańskiej katedry zajmuje się szczegółową analizą kalendarzy diecezji poznańskiej⁵. Wydawcy "Chronologii" dysponowali tylko drukowanymi źródłami z XVI w., i to nie wszystkimi. Przyznać trzeba, że znane im przekazy wyzyskali sumiennie i ich wydanie poznańskiego kalendarza, który w tej pracy został po raz pierwszy zrekonstruowany, można uważać za udaną próbę. Do wydania wyzyskali następujące druki:

1. Missale Posnaniense impr. Cracoviae 1524,
2. Rubricella Posnaniensis ad a.1518 (niekompletna),
3. Rubricella diocesis Posnaniensis ad a.1532 (niekompletna),
4. Diurnale Posnaniense ad a.1538.

Za podstawę wydania przyjęli kalendarz z mszału z 1524 r. Nie znali zatem najwcześniejszego, niezwykle rzadkiego mszału poznańskiego drukowanego w 1505 r., który znajduje się obecnie w zbiorach starych druków Biblioteki Głównej Uniwersytetu im.A.Mickiewicza w Poznaniu⁶. To skłoniło mnie do opublikowania w całości kalendarza znajdującego się w tym druku, jako wcześniejsze niż dotychczas znane źródło do chronologii Poznania⁷.

Średniowieczne kalendarze układane były dla potrzeb kościelnych. Znajdują się one z reguły w rękopisach o charakterze liturgicznym: w mszałach, brewiarzach, rubrycellach. W tych więc rękopisach głównie szukali kalendarzy zarówno

Grotefend jak i wydawcy "Chronologii polskiej". We wstępie do wspomnianego wyżej wydania kalendarza z 1505 r. doniosłem o tym, że w bibliotece Kolegiaty w Łowiczu znajduje się rękopiśmienny brewiarz poznańskiej diecezji. Jest to, o ile mi wiadomo, jedyna zachowana rękopiśmienna księga liturgiczna tej diecezji³. Pochodzi, sądząc według wyglądu pisma, z ostatnich dziesiątków lat XV w. Choć brewiarz ten nie posiada kalendarza, to na podstawie Proprium sanctorum można go będzie odtworzyć i wraz z innymi źródłami, które się przypuszczalnie jeszcze znajdują - wyzyskać przy przyszłym, krytycznym wydaniu chronologii poznańskiej. Możliwości odnalezienia nowych, ważnych źródeł do chronologii poznańskiej ciągle istnieją. O takim znalezisku w postaci najstarszego rękopiśmiennego kalendarza poznańskiego chciałbym obecnie zakomunikować.

Badając zawartość jednego ze średniowiecznych rękopisów w zbiorach Biblioteki Głównej UAM w Poznaniu znalazłem dwa rękopiśmienne kalendarze. Rękopis nosi sygnaturę 1743. Ponieważ jego treść chciałbym omówić bardziej wyczerpująco przy innej okazji, tu ograniczę się tylko do krótkiego opisu kodeksu, z bardziej szczegółowym uwzględnieniem jednego z obu tych kalendarzy.

Rękopis 1743 jest kodeksem zbiorowym, pisanym kilku rękami przez szereg lat drugiej połowy XV wieku. Posiada wymiary 15 x 20,5 cm. Składa się z 333 papierowych kart foliowanych ołówkiem. Oprawiony jest w kartę pergaminową przeciętą na pół. Strona wewnętrzna okładki zawiera tekst dokumentu

datowanego w 1463 r. Na treść rękopisu składa się szereg dzieł z zakresu teologii, homiletyki, komputystyki etc. Na fol. 40v znajduje się data wniesiona ręką pisarza dzieła. Notatka brzmi następująco: "Finis primi libri Cirometralis Arfordiensis sub anno 1463, die Saturni, hoc est in VI^a Pentecostes". Tę samą datę zapisano na fol.55v: "Et sic est finis Cyrometralis feria quinta proxima post Visitationem Marie Virginis horam post iam ante 8^{am} mei horolegii, sub anno Nativitatis Domini 1463. M^oCCCC^oIII^o" (1). Dalsza data, to rok 1470 na fol.309v: "Explicit Sacramentale editum per venerabilem virum dominum Nicolaum doctorem decretorum, plebanum Cyrznensem, canonicum Warsowyensem, sub anno Domini 1470 etc". Rok 1470 wpisano też na fol.166. Ostatnia wreszcie data występuje na fol.313v: "Anno Domini M^oCCCC98...in Koldramb⁹ in plebanato et in festo sancte Perpetue Felicitatis". Późniejszych zapisów proveniencyjnych kodeks nie posiada.

Po zbadaniu zawartości obu kalendarzy, z których pierwszy znajduje się na fol.13-18v, drugi na fol.330-335 okazało się, że pierwszy z nich jest kalendarzem diecezji poznańskiej. Do niego można odnieść datę 1463 r. zamieszczoną na fol.40v i 55v, ponieważ został zapisany tą samą ręką, którą przepisano następujące bezpośrednio po nim, wydane dzieło, z którym zresztą łączy się tematycznie. Kalendarz ten nie został jednak ułożony na 1463 rok, ponieważ dzień św.Mateusza apostoła wypadł na 25 II a nie na 24 II, co wskazuje na to, że rok jest przestępny. Nie rok

1463 był przestępny, lecz lata 1460 i 1464. Jest zatem możliwe, że kalendarz został przepisany z egzemplarza ułożonego na rok 1460 lub też wcześniejszego o lat cztery (1456r.). W każdym razie powstał po r. 1453, ponieważ zawiera dzień św. Bernardyna ze Sieny (21 V), kanonizowanego w 1450 r. Imię tego świętego wprowadzono do polskich kalendarzy po założeniu w 1453 r. pierwszego konwentu Obserwantów (Bernardynów) w Krakowie. Drugi kalendarz, znajdujący się na końcu kodeksu, również pochodzi z XV wieku, sądząc jednak po piśmie, jest późniejszy od wyżej wspomnianego. Nie jest kalendarzem poznańskim; jego przynależność można będzie ustalić po bardzo szczegółowej analizie, na którą zresztą zasługuje.

Tekst kalendarza na fol. 13-18v jest zapisany kursywą, atramentem o kolorze brunatnym. Uzupełnienia i poprawki poczyniono atramentem czarnym, i to w okresie niezbyt odległym od czasu napisania samego kalendarza. Obok łacińskich nazw miesięcy wniesiono współcześnie ich polskie odpowiedniki. Brak kilku polskich nazw, które - znajdując się na górnym marginesie - zostały odcięte wraz z górnym brzegiem kart. Pomyłono kolejność dwóch polskich miesięcy: września i października. Kalendarz posiada podstawowe elementy chronologiczne dla roku kościelnego, którymi są: Numerus aureus, litterae feriales, datacja według kalendarza rzymskiego, cisiojanus oraz wpisane w tekst elementy drugorzędne: *claves terminorum* i nazwy znaków zodiaku. Te wszystkie elementy, wspólne dla kalendarzy średniowiecznych, pominałem w załą-

czonym niżej tekście stanowiącym wierny odpis oryginału. Na marginesach górnych i dolnych znajdują się znane skądinąd wiersze kalendarzowe. Na fol. 14v i 15 na dolnych marginesach zapisano drobną kursywą notatki o "dniach niebezpiecznych" (dies periculosi) od stycznia do kwietnia. Również te zapiski pominięciem.

W zestawie imion uderza rzecz następująca: Kalendarz zawiera więcej świętych niż inne zachowane kalendarze poznańskie. Natomiast przy niektórych świętych postawiono cztery kropczki: "••••". Kilka tak oznaczonych dni nie posiada stopnia liturgicznego. Otóż wszystkie te oznaczone kropczkami imiona świętych nie występują w innych kalendarzach poznańskich. Następnie: św. Ludmiła znajduje się w dniu 16 września (zamieszczono jednak przy jej imieniu kropczki) jak w Krakowie. W Poznaniu obchodzono tylko jej translację 10 listopada, jak w innych diecezjach polskich, poza Włocławkiem. Septem Dormientium znajduje się w dniu 27 czerwca; jak w Płocku i Włocławku, wniesiono jednak (czarnym atramentem) ich dzień na 27 lipca zgodnie z kalendarzem poznańskim. Te fakty mogłyby sugerować, że kalendarz ułożono pierwotnie dla innej diecezji, a następnie przerobiono dla potrzeb poznańskiej, kropkując imiona świętych nie występujących w liturgii poznańskiej, lub też czczonych w tej diecezji w innych dniach. Jednak zestawu świętych oznaczonych kropczkami nie można w całości przypisać żadnej innej polskiej diecezji; sam kalendarz, z pominięciem tego zestawu, jest na ogół zgodny z kalendarzem poznańskim z 1505 r., i to nie

tylko pod względem składu świętych i ich dat dziennych, lecz także stopnia poszczególnych świąt. W tych ostatnich zachodzi tylko ta różnica, że nie ma w kalendarzu rękopiśmiennym stopni: III, IX oraz XI lectionum, a tylko III i IX lectionum.

Stopień święta został uwzględniony w kalendarzach wydanych przez Grotefenda, lecz pominięty przez wydawców "Chronologii polskiej", choć jest ważnym elementem identyfikacyjnym. Z tego powodu uwzględniłem go w zamieszczonym niżej tekście. Dla bardziej dokładnego oddania przekreśleń, dopisków i nadpisań użyto następujących nawiasów: < > oznacza tekst przez mnie uzupełniony, [] tekst w rękopisie przekreślony, { } tekst w rękopisie dopisany lub nadpisany. Zastosowano następujące skróty: III l. - trium lectionum, IX l. - novem lectionum, An. - Antiphona, Col. - Collecta. Znak * położono przy imionach świętych oznaczonych kropczkami w rękopisie i nie występujących w późniejszych kalendarzach poznańskich.

J A N U A R I U S. Styczeń.

1. Circumcisio Domini N.J.Chr. Duplex. [IX leccionum]
2. Octava s.Stephani {prothomartyris}. IX l.
3. Octava s.Johannis [apostoli et] {ewangeliste}. IX l.
4. Octava Innocentum [sanctorum martyrum...]. IX l.
5. Vigilia. III l.
6. Epiphania Domini. Solenne Duplex. {processio}.
7. *Luciani. III l.
13. Octava Epiphanie Domini. IX l.

14. Felicis { In Pincis } presbiteri. III 1.
 16. Marcelli pape martyris. III 1.
 17. Anthonii { abbatis }. III 1.
 18. Prisce virginis. III 1.
 19. Marii { et } Marthe, Audificis, Abakuk. III 1.
 20. Fabiani, Sebastiani martyrum. IX 1.
 21. Agnētis virginis. Duplex.
 22. Vincentii. IX 1.
 24. Thimotheii apostoli. An.Col. III 1.
 25. Conversio s.Pauli. Duplex.
 26. [Policarpi episcopi]. III 1.
 27. Johannis Crisostomi. An.Col.
 28. Octava Agnetis. IX 1.
 29. [Aldegundis virginis]. III 1.
 30. { Aldegundis virginis }. III 1.
 31. Ignacii martyris. III 1.

F E B R U A R I U S.

1. Brigide virginis. III 1.
 2. Purificacio s.Marie. { Duplex } Solenne. Processio.
 3. Blasii episcopi et martyris. III 1.
 5. Agathe virginis. IX 1.
 6. Dorothee virginis. Duplex.
 8. Helene regine. III 1.
 9. Apolonie virginis. III 1.
 10. Scolastice virginis. III 1.
 12. Eulalie virginis. III 1.
 14. Valentini martyris. III 1.

16. Juliane virginis. III 1.
 21. Hylarii pape. IX 1.
 22. Kathedra Petri. Duplex.
 24. Jeiunium. Vigilia.
 25. Mathie apostoli. Duplex.
 26. *Victoris et Victorini martyrum. III 1.
 27. *Juliani pape. III 1.
 29. *Romani abbatis. III 1.

M A R C I U S. Marzecz.

1. *Leonis pape.
 4. Translacio s. Venceslai. *Adriani. III 1. IX 1.
 7. *Thome de Aquino. *Perpetue, *Felicis. IX 1.
 9. Ciruli et Methudii. [Duplex] IX 1.
 12. Gregorii pape. Duplex.
 15. *Longini martyris. IX.
 16. *Ciriaci et sociorum.
 17. *Gertrudis virginis. III 1.
 21. Benedicti abbatis. IX 1.
 25. Anunciacionis Marie { duplex } Solenne. Secretum.
 30. *Reguli episcopi. III 1.
 31. *Sabine virginis. III 1.

A P R I L I S.

1. *Theodore virginis. III 1.
 2. Marie Egiptiace. IX 1.
 4. Ambrosii episcopi. Simpliciter. Duplex.
 5. Vincencii confessoris. IX 1.

- 6. *Sixti pape. III 1.
- 10. *Leonis pape. III 1.
- 12. *Eufemie virginis.
- 14. Tiburcii episcopi, Valeriani {martyrum}. III 1.
- 23. Adalberti episcopi. Duplex. Solenne.
- 24. Georgii martyris. III 1.
- 25. Marci evangeliste. {Duplex, ante prandium jejunium}.
- 28. Vitalis martyris. III 1.
- 29. Petri novi martyris. III 1.

M A I U S. May.

- 1. Philipi, Jacobi apostolorum. Duplex.
- 2. Sigismundi regis. III 1.
- 3. Invencio Crucis. Solenne. Duplex.
- 4. Floriani martyris. III 1.
- 5. Gothardi episcopi. III 1.
- 6. Johannis Ante Portam Latinam. Duplex.
- 8. Stanislai episcopi et martyris. Solenne. Duplex.
- 10. Gordiani et Epinachi (!) martyrum. III 1.
- 12. Nerei et Achilei martyrum. III 1.
- 13. Seruacii episcopi. III 1.
- 15. *Zophie regine.
- 20. Bernardini [[confessoris et]] pape et martyris. III 1.
- 25. [[Vrbani pape et martyris]]. III 1.
- 26. [[Vrbani pape martyris]]. III 1.
- 30. *Crispini. III 1.

J U N I U S.

- 1. Nicomedis martyris. III 1.

2. Marcelli(ni) et Petri martyrum. III 1.
3. Erasmi episcopi martyris. III 1.
5. Bonifacii et sociorum, pape et martyris. III 1.
6. *Vincencii episcopi martyris. III 1.
9. Primi et Feliciani martyrum. III 1.
11. Barnabe apostoli. III 1.
12. Basilidis et sociorum {Cirini, Naboris}. III 1.
13. Anthonii monachi. III 1.
15. Viti et Modesti martyrum. <III 1>.
16. Quirici et Julite martyrum. III 1.
18. Marci et Marcellini martyrum. III 1.
19. Geruasii et Prothasii martyrum. III 1.
21. Albani martyris. III 1.
22. Decem Milia Militum. IX 1.
23. Jeunium. Vigilia.
24. Johannis Baptiste. Solenne.
26. Johannis et Pauli. IX 1.
27. *Septem Dormiencium.
28. Leonis pape. An. Cita. Vigilia. Jeunium. IX 1.
29. Petri Apostoli {et Pauli} Duplex. Solenne.
30. Commemoracio s. Pauli [[apostoli]]. Duplex.

J U L I U S. lypyen.

1. Octava s. Johannis Baptiste. IX 1.
2. Visitacio Marie. Processii. Solenne. Duplex.
4. Procopii confessoris. Col. Ant. III 1.
6. Octava Petri et Pauli apostolorum. IX 1.
7. *Vilibaldi.

8. Kiliansi et sociorum. An. Col. III 1.
9. Octava Visitacionis Marie. IX 1.
10. Septem Fratrum martyrum. III 1.
11. Translacio Benedicti. III 1.
12. Cleti pape martyris. IX 1.
13. Margarethe virginis. Duplex.
14. *Henrici confessoris.
15. Divisio Apostolorum. Duplex.
16. Hylarii episcopi confessoris. III 1.
17. Alexii confessoris. III 1.
18. Arnolphi confessoris episcopi. III 1.
19. Arsenii abbatis confessoris. III 1.
21. Praxedis virginis. III 1.
22. Marie Magdalene. Duplex.
23. Apollinaris martyris. III 1.
24. Vigilia. {Jejunium}.
25. Jacobi apostoli, Duplex. {Cristofori martyris}.
26. Anne matris Marie. IX 1.
27. *Ermolai confessoris. {Septem Dormiencium}. III 1.
28. Panthaleonis martyris. III 1.
29. *Felicis. Marthe virginis. IX 1. III 1.
30. Abdon et Sennen. III 1. [IX 1].
31. Germani episcopi martyris. III 1.

AUGUSTUS.

1. Ad Vincula s. Petri. Duplex.
2. Stephani pape martyris. III 1.
3. Invencio s. Stephani prothomartyris. III 1.

4. Prothasii martyris. III l.
5. Dominici confessoris. IX l.
6. Transfiguracio Domini. Sixti. Solenne.
7. Donati episcopi martyris. III l.
8. Ciriaci et sociorum martyrum. III l.
9. *Romani martyris. III l. Vigilia. Jeiunium.
10. Laurencii martyris. Duplex.
11. Tiburcii. An.Col. III l.
12. *Clare virginis. III l.
13. Ypoliti et sociorum eius. IX l.
14. Eusebii. An.Col. Vigilia. Jeiunium.
15. Assumcio SMV. Solenne.
17. Octava s.Laurencii. IX l.
18. Agapiti martyris. An.Col. III l.
19. Magni [martyris] confessoris. An.Col. III l.
20. Berchardi (!) abbatis. An. Col. III l.
22. Tymotheii, Simphoriani. Octava Asumcionis. IX l.
23. Tchimotheii et Appolinaris. {An. Col.}; Vigilia.
24. Bartholomei apostoli. Duplex.
25. Translacio s.Hedvigis. IX l.
27. Ruffi martyris. III l.
28. Augustini episcopi. Duplex.
29. Decolacio s.Johannis Baptiste. Duplex.
30. Felicis et Aucti (i.e.Adaucti). III l.

S E P T E M B E R. paszdzyer(nyk)(!)

1. Egidii abbatis. Prisci. III l.
2. *Anthonii martyris. III l.

4. *Marcelli martyris. III 1.
5. *Victorini martyris. IX 1.
6. Magni confessoris. III 1.
7. Johannis martyris. *Aureliani. III 1.
8. Nativitatis Marie Virginis. Adriani. Solenne.
9. Gorgonii martyris. An. Col. III 1.
10. *Hylari pape. III 1.
11. Prothi et Jacincti martyris. An. Col. III 1.
13. Materni episcopi confessoris. III 1.
14. Exaltacio S. Crucis. Duplex.
15. Octava Marie vel Nicomedis. III 1.
16. *Ludmille passio virginis. IX 1. Eufemie virginis.
III 1.
17. Lamperti episcopi martyris. III 1.
19. Januarii et sociorum martyrum. III 1.
20. Vigilia. Jejunium.
21. Mathei apostoli. Duplex.
22. Mauricii et sociorum. III 1.
23. Tecle virginis. III 1.
24. Concepcio Johannis Baptiste. IX 1.
25. Justine virginis. III 1.
26. Cosme et Damiani martyrum. IX III 1.
27. Translacio s. Stanislai episcopi. Duplex.
28. Vencaslai. IX 1.
29. Michaelis Archangeli. Solenne. [[Duplex]].
30. Jeronimi presbiteri {Duplex similiter} IX 1. III 1.

O C T O B E R. Wrzeszen (!)

1. Remigii episcopi et sociorum eius. III 1.
2. Leodegarii episcopi et martyris. III 1.
3. Duorum Ewaldorum martyrum. III 1.
4. Francisci confessoris. IX 1.
6. *Fidis virginis. *Sagacis martyris. III 1.
7. *Marci episcopus (!) martyris. Marcelli, Sergi et sociorum. III 1.
8. Marcelli. Apulei. III 1.
9. Dyonisii et sociorum. III 1.
10. Gereonis et sociorum eius. III 1.
11. *Translacio s. Augustini. III 1.
13. Fausti, Januarii et Marcialis. III 1.
14. Calixti pape. III 1.
15. Hedvigis ducisse {electe}. Duplex.
16. Galli confessoris. III 1.
18. Luce ewangeliste. Duplex.
19. Norencii (?) episcopi. III 1.
20. Translacio s. Adalberti. Duplex.
21. XI Milia Virginum. [Vrsule]. IX 1.
22. Seueri episcopi. Cordule virginis. III 1.
23. Seuerini [et Cordule] episcopi. III 1.
25. Crispini et Crispiniani martyrum. III 1.
26. Amandi confessoris. III 1.
27. Jeiunium. Vigilia.
28. Simonis et Jude apostolorum. Duplex.
29. Narcisci episcopi et martyris. III 1.

31. *Quintini. Jeiunium. Vigilia. III 1.

N O V E M B E R. Iiszthopad.

1. Omnium Sanctorum. Solenne. [Duplex].
2. Animarum comemoracio. IX 1.
3. *Viliberdi martyris. III 1.
6. Leonardii confessoris. III 1.
7. Villebrodi martyris episcopi. III 1.
8. Quatuor Coronatorum {scilicet} [Claudii, Nicostrati, Simphoriani, Simplicii .] IX 1.
9. Theodori martyris. III 1.
10. Martini pape. Ludmille [translacio. III 1.]
11. Martini confessoris. Duplex.
12. [Quinque Fratrum] Benedicti, Mathei, Johannis, Isaac, Cristini. IX 1.
13. Briccii episcopi confessoris. IX 1.
16. *Othmari abbatis. III 1.
18. Octava s. Martini. IX 1.
19. Elizabeth vidue {electe}. Duplex.
21. Presentacio Marie. Columbani confessoris. Duplex. III
22. Cecilie virginis. IX 1.
23. Clementis pape. IX 1.
24. Crisogoni martyris. III 1.
25. Katherine virginis. Duplex.
26. Lini pape martyris. III 1.
28. Jacobi intercisi martyris. III 1.
29. Saturnini. An. Col. Vigilia. Jeiunium.
30. Andree apostoli. Duplex.

D E C E M B E R. grudzen.

4. Barbare virginis. IX l.
5. *Sabe abbat. confes. III l.
6. Nicolai confessoris episcopi. Duplex.
7. Octava s.Andree. IX l.
8. Concepcio Marie. Duplex. Solenne.
10. *Habundi martyris. Damasio confessoris. III l.
12. *Pauli episcopi. III l.
13. Lucie virginis. {Othilie}. IX l.
16. *Maximi episcopi. III l.
17. Lazari episcopi et martyris. IX l.
20. Jeiunium. Vigilia.
21. Thome apostoli. Duplex.
23. Vigilia Vigilie.
24. [[Othilie virginis]]. Jeiunium. Vigilia. III l.
25. Nativitatis Domini. Anastasie. Solenne. Col.
26. Stephani prothomartyris. Solenne.
27. Johannis apostoli et ewangeliste. Solenne.
28. Innocentum, Martyrum, Sanctorum. <Duplex>.
29. Thome episcopi et martyris Canturiensis (!)
30. *Sabini episcopi. David regis.
31. Siluestri pape.

P r z y p i s y

¹ "Chronologia polska". Praca zespołowa pod red. Bronisława Włodarskiego. Warszawa 1957.

² H.Grotefend: Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit. Bd.1-2. Hannover 1891-92.

³ H.Grotefend, o.c., Bd.2, s.IV.

⁴ Kalendarze w "Chronologii polskiej" opracowali: Kazimierz Jasiński i Bronisław Włodarski. Wydawcy na s.164-65 piszą: "Niestety do wcześniejszych rękopiśmiennych kalendarzy poznańskich nie udało nam się dotrzeć mimo gorliwych poszukiwań".

⁵ Józef Nowacki: Dzieje archidiecezji poznańskiej. T.1. Poznań 1959, s.737-765. W pracy tej znajduje się rekonstrukcja kalendarzy poznańskich z w.XIII i XIV, na podstawie późniejszych źródeł.

⁶ Sygnatura: SD 4 368 III. O drugim egzemplarzu, w którym z kalendarza zachowała się tylko karta na miesiące listopad i grudzień, znajduje się wzmianka w "Dziejach archidiecezji poznańskiej" na s.739.

⁷ Henryk Kowalewicz: Kalendarz poznański z 1505 roku. Biuletyn Biblioteki Głównej Uniw.im.A.Mickiewicza. Nr 1 (3), Poznań 1958, s.41-49.

⁸ W dziele "Analecta hymnica medii aevi" znajduje się w tomie XXIII notka dotycząca jednego z rękopisów: Brev. ms. Benedictin. Cracovien.(?) a.1406. Cod.Berolinen, IV 49.

Scriptum per Albertum, filium Bartholomei, natione de Srroda. Jest możliwe, że brewiarz ten, którego pisarz pochodził ze Środy w Wielkopolsce, zawierał kalendarz poznański. Niestety, po wojnie ślad po tym rękopisie zaginął.

⁹ Kołdrąb, wieś w pow. wągrowieckim.